

ЦИГАНСЬКА РАПСОДІЯ

Роздуми над книгою Володимира Федивиниця "Чорний циган"

Коли десять років тому науковцями Карпатського філіалу Міжнародного інституту менеджменту і Ужгородського університету Л.Маликом, М.Пітолицем, О.Передриєм та В.Шинкарем була опублікована перша брошура "Цигани Закарпаття: проблеми, шляхи вирішення", а в 1993 році відділом у справах національностей Закарпатської обласної адміністрації та Відділом проблем комплексного соціально-економічного розвитку Закарпаття було випущено у світ ґрунтовне соціально-економічне дослідження Г.Смця та Б.Дяченка "Циганське населення Закарпаття", громадськість не могла не звернути увагу на проблеми життя колоритних земляків - циган-ромів, які доповнюють багатосторонню мозаїку нашого краю.

Чим була спричинена поява цих двох наукових досліджень? Адже до того вважалося, що в країні, де "національне питання" вирішене повністю і остаточно" проблем циганського населення, як українського, єврейського чи ще якогось не було (як і сексу). Тоді в офіційних підсумках всесоюзних переписів цигани числились десь серед "інших", тобто офіційна статистика робила вигляд, що вони ніби є і що їх ніби й немає. В перші роки незалежності дехто із числа поборників "етнічно чистої нації" взагалі заперечували багатонаціональний склад населення Закарпаття, вважючи його "видумкою компартійних інтернаціоналістів".

Раптом, як грім серед ясного неба, з'являються одна за одною ці книжки. Науковці, яких зацікавила циганська тема поставили перед собою мету: зробити спробу проаналізувати болічку, на їх погляд, проблему соціально-економічного становища ромського населення, зокрема, дослідити рівень зайнятості, ефективність використання їх трудових ресурсів у народному господарстві області, соціальну захищеність, рівень освіти і т.д., звернути увагу державних структур та громадськості на специфічні особливості життєдіяльності ромської спільноти.

Шляхом соціологічних досліджень та іншими методами науковці зафіксували реальний стан речей, коли проблема життя у ромів була оцінена як катастрофічна, зайнятість у суспільному виробництві - як непомітна, культурно-освітній та

кваліфікаційний рівень - як неймовірно низький, побут, гігієна, антисанітарія, захворюваність - як жахливі. Отже, загальна ситуація у цій сфері була оцінена як критична. "Без її кардинальних змін ніяких шансів на майбутнє немає" - такий був вердикт вчених. Вони запропонували негайно створити тимчасовий колектив дослідників для вироблення комплексної регіональної програми "Циганське населення". Як це часто буває, тривога вчених, у процесі всепоглинаючого в суспільстві хаосу залишилася голосом волаючого в пустелі.

Після такого затяжного вступу читач може хоче дізнатися: що ж сталося в житті циган-ромів за роки незалежності? Хоча такої задачі автор цих рядків перед собою не ставить, але вигадати можна, що у травні 1990 року утворилося перше ромське національно-культурне товариство "Рома" в Ужгороді, через рік виникло обласне товариство "Романі Яг". Зараз таких товариств вже біля десятка. Вони проводять нелегку роботу по збереженню і розвитку ромської культури, соціального захисту, зміцнення етнічної самосвідомості ромів, сприяння інтеграції ромів в українське суспільство. Тепер закарпатських ромів знають вдома і в Європі завдяки традиційним обласним фестивалям "Циганська вагра", участі в міжнародних фестивалях ромського мистецтва (Угорщина, Польща, Словаччина, Австрія). За допомоги Фонду "Схід-Захід" та Фонду розвитку Карпатського Євро регіону знято два документальні фільми "Вас запрошує "Романі Яг" (1996 р.) та "Цигани Закарпаття" (1997 р.).

Чи не найбільше про проблеми ромської спільноти на Закарпатті вітчизняна і зарубіжна громадськість дізнається із книжки, що вийшла в 1998 році під назвою "Романі Яг. Історія, культура, право", написаної на основі Звіту міжнародної правової організації Європейського Центру Прав Циган. Цей звіт має досить красномовну назву: "Убоге законодавство. Права циган в Закарпатській області України" (1997 р.)

Про поважну історію та непросте сьогодення закарпатських ромів зацікавлений читач може дізнатися із нещодавно виданої монографії проф. І.Миговича спільно з автором цих рядків "Закарпатський соціум: етнологічний аспект" (Ужгород, 2000).

З приязню констатуємо, що тепер роми мають свій Культурний центр, Музей ромської культури, Ужгородський ромський театр, сондну газету "Романі Яг" та культурно-інформаційну листівку "Ром Сом". Газета, доречі, тягне на статус

загальноукраїнської. Вони видаються за сприяння Міжнародного фонду "Відродження". Закарпатські романи нині в рамках програми "Романи України" з 30 проєктів відстоїли 19. Більшість проєктів мають освітнє, культурно-мистецьке чи спортивне спрямування. Це все, так би мовити, верхня частина айсбергу. Нижня - це видимі і непомітні ззовні проблеми, які переживає все суспільство, а романи тим паче.

Та ось полиця з літературою про закарпатських циган-ромів поповнилася ще одним яскраво і доботно оформленим виданням. Автор книжки - відомий письменник, член НСП Володимир Фединишинець, якого тепер важко буде рахувати як літератора русинсько-українського. Бо не лише своєю зовнішністю чи непередбачуваною поведінкою, а насамперед душевною симпатією, що видає автора як глибоко і давно закоханого в особливий циганський світ чоловіка. Його книгу "Чорний циган" (Кало Ром)", написану в жанрі розповіді старого лютара. Історико-романтичну повість з життя ромів Закарпаття початку ХХ ст. найкраще прочитати, як кажуть, одним махом. Сюжети так інтригуюче закручені, що над книжкою не заснеш. Крім всього іншого твір щедро пересипаний невмирущими народними приповідками, оригінальними образами, висловами.

Повість присвячена подіям майже сторічної давнини. Вона є в літературі Закарпаття першою спробою не рома осмислити долю і характер циган нашого краю. Книжка написана на основі легенд і переказів, почутих автором від циган-старожилів та поважних жителів табору в древньому Ужгороді. З душевною теплотою, легким циганським гумором в книжці описано як добрі і працьовиті, інколи злодійкуваті, музично обдаровані від природи, по-своєму нещасні і щасливі ром-таборити шукують своє місце у суспільстві.

Цигани В.Фединишинця мудрі і спромігливі, хитрі й музикальні, артистичні. І головне - коренево карпатські. Словом, свої, рідні.

В книжці знаходимо маловідомі історичні факти із життя ужгородських ромів, оригінальні фото. Тут роздуми автора не просто як "чистого літератора", а як науковця-дослідника. В заключній частині "Есе з творчої лабораторії" В.Фединишинець постає як фахівець із історії нашого краю, народознавець. Оспівані ним цигани в історії і житті показані як невід'ємний

природний атрибут, як етнічна ozdoba поліетнічного розмаїття Центральної і Східної Європи.

Автор сам признався, що йому як письменникові осмислювати, радуватися з ромських набутків, думати разом з ними про сучасне, заглядати в завтрашній день, бути причетним до їхнього ромського відродження - то його пасія.

В нашому багатонаціональному краї потрібні книжки з такою ж теплотою написані про всі інші спільноти, бо всі вони є квітками нашого етнічного різнобар'я. В цьому бачу заповітку нашій стабільності, регіонального і загального міжетнічного спокою.

М.П.Макара